

Остап Черхавський

Що ж таке молитва? На перший погляд, це просте запитання з усім відомою відповіддю – розмова з Богом. На жаль, ця відповідь хоч у своїй суті і є правильною, проте для багатьох людей, навіть тих, які вважають себе практикуючими християнами, не є до кінця усвідомленою. Сприймаючи молитву в такий поверхневий спосіб, ми, як правило, її збіднюємо, зводимо до споживацького монологу, спрямованого на випрошування в Бога тимчасових земних благ або до релігійного обов'язку, який потрібно виконувати, щоб заспокоїти сумління, або ж до інших невластивих речей. При такому підході втрачається її основне призначення – єднання з Богом і, як наслідок, обожествлення людини.

Тому у цій статті, заручившись Священним Писанням та духовною спадщиною святих отців, постараємося глибше зрозуміти істинний сенс молитви. Для цього, дорогі читачі, пропоную розглянути її панорамно, використавши догматично-богословське визначення, виміри, ступені та види.

Визначення молитви

Кожна людина покликана до вічного блаженного життя з Богом. Для цього вона створена на Його образ та подобу а також наділена всіма необхідними дарами, щоб мати можливість жити згідно цього образу та досягати богоподібності. Першою серед таких Божих дарів людині є здатність до богоспілкування, тобто молитва. Це – діалог, який починає не людина, а Бог, бо ж «молитися як слід не вміємо, якщо Ти, Господи, Святим Твоїм Духом не навчиш нас» (сьома молитва Утрені). Тоді Бог посилає Свого Духа і людина, навчившись Його слухати, промовляє у відповідь. Відповідаючи на Божий заклик, вона підносить до Нього свій дух, любовно єднаючись з Ним у глибинному зв'язку, щоб вічно перебувати з Господом. В цьому і полягає суть молитви як

боголюдської розмови – зустріч із живим Богом та встановлення з Ним особистого стосунку.

Виміри молитви

Серед вимірів християнської молитви, які прослідковуємо в Святому Письмі, Церква традиційно виділяє два основні: літургійний та особистий (пор. 1Тим 2,1). В особистій молитві підкреслюється індивідуальна неповторність того, хто молиться, вона поглиблює особове спілкування з Богом. Про важливість особистої молитви говорить сам Ісус Христос (пор. Мт 6,6).

В літургійній чи богослужбовій молитві акцентується спільнотна природа людини. Така молитва є найвищою, адже в ній люди не тільки безпосередньо єднаються з Богом у Таїнстві Євхаристії (яка є вершиною церковних богослужінь), стаючи учасниками Божого життя, але й одне з одним, утворюючи єдине Христове Тіло – «рід вибраний, царське священство, народ святий» (пор. 1Пт 2,9).

Ступені молитви

Християнська молитва за своєю природою є динамічною. Щоб показати цей молитовний розвиток, святі отці умовно визначили чотири ступені її розвитку: тілесна молитва, молитва ума, молитва серця, споглядальна молитва.

Оскільки людина сотворена Богом як духовно-тілесна істота, то окрім душі у молитві участь бере також і тіло. Це дуже вдало виражається у різноманітних зовнішніх молитовних формах нашого східного обряду, таких як стояння, коліноприклоніння, хресне знамення, підношення рук тощо. Тілесна постава під час молитви виражає намір душі чи то славити Бога, чи каятися за гріхи, чи Його про щось просити.

Наступним етапом молитви є молитва ума. Ум – це найвища сила душі, за допомогою якої можемо споглядати невидимий світ. Завдання такої молитви полягає в тому, щоб навчитися найкраще концентрувати свою увагу на словах, які промовляє молільник, та віднайти їх внутрішній сенс. Для цього людина одночасно вчиться керувати своїми думками та бажаннями, позбавлятися зайвих думок, які заважають у молитві, звертати свій ум винятково на Божу Особу. Тоді, в міру зусиль молільника, Господь дарує відданому Йому зібраність і зосередженість на молитві.

Третім ступенем молитовного піднесення до Бога є молитва серця, яка охоплює усю особу людини, пронизує її і стає для неї життєвою необхідністю. Тут молитва із конкретної людської дії переростає у її постійний стан, стаючи безперервною. Таким чином сповнюється заповідь апостола Павла: «Моліться без перерви» (1Сол 5,17). На цьому етапі розмови з Богом відступає багатослівність. Прикладом лаконічності молитви серця є Ісусова молитва, яка складається лише з восьми слів .

Найвищим рівнем християнської молитви є безпосереднє споглядання Бога, яке є даром Святого Духа. Це не є бачення фізичними очима, а відчування Того, на чий Образ вона сотворена, на перебування з Ним. До такої молитви доростають ті, які повністю очистили свій ум і серце, успішно пройшовши попередні молитовні етапи .

Види молитви

За своїм змістом молитва також поділяється на види, серед яких: прослава, благодарення, покаяння, прохання.

Молитва прослави святими отцями ставиться на перше місце: «Молячись, [...] почни зі славослов'я Творця всього», – навчає Василій Великий . У ній ми, усвідомлюючи несказанну велич та досконалість Бога, в захопленні підносимо до Нього слова похвали. Суть прослави Бога людиною, згідно із Іринеем Ліонським, полягає в тому, що вона створена для того, щоб стати причасником Його слави: «Служіння Богові нічого не додає самому Богові, оскільки Він не потребує пошани від людини; проте хто йде за Ним і Йому служить, тому Він дарує життя, нетління та вічну славу [...]. Отож Він нас створив і приготував для того, щоб, коли ми будемо з Ним, стали учасниками Його слави» .

Благодарення людиною Бога впливає із усвідомлення нею того, що все без винятку, що їй належить, є даром Божим. Молитовною вершиною подяки є Божественна Літургія, зокрема Євхаристія, через яку вірні долучаються до вселенського благодарення Бога всією Церквою .

Покаянна молитва виражає жаль людини за гріхи та її прибігання до Творця. Сам процес покаяння проходить трьома етапами: навернення від гріховного життя, очищення від пристрастей та єднання з Богом. Чудовим прикладом такої молитви в нашій Церкві є канон Андрея Критського, де через численні коліноприклоніння та глибокі покаянні роздуми над Святим Письмом залучається уся людина з її тілом, душею та духом . Останній вид молитви – прохання: «Просіть, і дасться вам [...], кожний бо, хто просить,

одержує» (Мт 7,7-8). Церква нас закликає, щоб ми вчилися просити корисне, тобто те, що необхідне до спасіння, а не вимагали задоволення наших бажань. Господь знає «те, чого ми потребуємо, і багато більше, ніж ми просимо або розуміємо» (п'ята молитва Вечірні). Часом нам здається, що наша молитва не вислухана. В такому випадку святий Йоан Золотоустий заохочує нас до витривалої молитви: «Коли ти молишся і будеш вислуханий, то далі молися, щоб Богові подякувати; якщо не будеш вислуханий, то не покидай молитви, щоб бути вислуханим... Тож самою потребою Він спонукає тебе частіше з Ним говорити й віддаватися молитві» .

У цій публікації ми намагалися, наскільки це можливо, коротко охарактеризувати християнську молитву у всіх її аспектах. Це було нелегко, адже поняття молитви надзвичайно глибоке і складне. Скільки б теоретичних знань про молитву ми не накопичували, вони нічого не варті без їх практичного застосування. Тож завершу словами преп. Марка Подвижника: «Розпочнім діло молитви і, досягаючи поступу, згодом виявимо, що не лише надія на Бога, а й тверда віра і незлопам'ятність, і любов до братів, і стримання, і терпіння, і провадження глибокого внутрішнього життя [...] подаються вірним» .

Остап ЧЕРХАВСЬКИЙ, Господи, навчи нас молитись // СЛОВО №1 (77), березень-травень 2019